

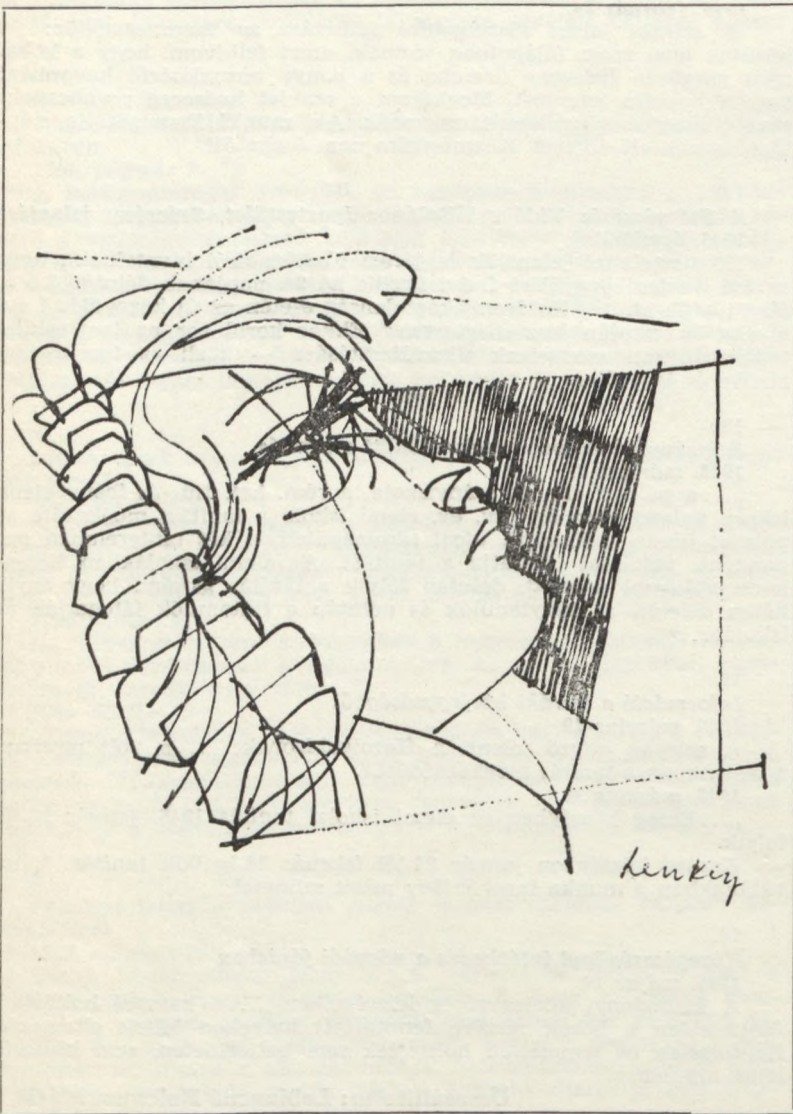
Egy szegedi Mikszáth-anekdota

Mauks Endre karcolatában

Mikszáth Kálmánnak kortársai szépirodalmi műveire való hatása meglehetősen felderítetlen terület irodalomtörténetünkben. Mikszáthné visszaemlékezéseinek számos helyén hivatkozott Kálmánnak, a hallgatóit lebilincselő előadásmódjára, apró történetekkel teletűz. delt beszélgetéseire. Tőle tudjuk, hogy 1883-ban a nyár egy részét Mohorán töltötték. Biztos, hogy az itteni családi és baráti körben — amelynek Mikszáthné öccse, a balassagyarmati pénzügyigazgatósgón tisztviselősködő Mauks Endre (1857—1945) is „tagja” volt — szintén számos, érdekesnél érdekesebb apró történetet mesélt el hallgatóinak. Ennek egyik bizonyítékát látom a „Nógrádi Lapok és Honti Híradó” 1883. augusztus 26-i (XI. évf. 34. sz.) számában a Mauks Endre tollából megjelent „Mikor lesz Dorozsmán teátrum?” című, „igaz történet” alcímet viselő humoros, anekdotaizú karcolatban, amelynek az alapötletét, vagy magát az egész történetet sógorától, Kálmántól hallhatta.

Mauks Endre ugyanis ez ideig nem tartózkodott Szegeden, és így ott nem „szedhette fel” a történetet. Valószínű tehát, hogy a Szegeden hosszabb időt töltött Kálmán bízta a szépirodalmi művek írására hajlamot mutató sógorát az anekdota közlésére. Kérdés, hogy a „Nógrádi Lapok és Honti Híradó” hasábjain között, Mauks Endrétől származó elbeszélések háttérében is sejthető-e Mikszáth babáskodása? Ugyanez a kérdés merül fel Mauks Endre későbbi írásaival kapcsolatban is. Lugosi pénzügyi tisztviselősködése idején pedig — és talán ez is Kálmán példájának követése — társzerkesztője volt a „Krassószőrényi Lapok”-nak. Írásaival itt is találkozunk. Mint sátoraljaúj helyi pénzügyigazgató vonult nyugdíjba. Irodalmi hagyatéka feldolgozatlan. — Úgy vélem, hogy a Nógrád megyei származású írók életútjának és a rájuk gyakorolt Mikszáth-hatásoknak megismerése során személyét és életművét az eddigieknél fokozottabb figyelemben kell részesítenünk.

Mészáros László

MAUKS ENDRE: MIKOR LESZ DOROZSMÁN TEÁTRUM?

(Igaz történet)

Muki barátunk fene gyerek; mint deakot háromszor kicsapták — atyja első ízben megbocsátott neki, másodikban elporolta, mint a kétfenekű dobót, harmadszor elkergette házából, tudni sem akart többé róla.

Muki földönfutóvá lett, nem volt tehát más refugium, mint vagy katonává vagy színésszé lenni; könnyelmű természeté az utóbbit választotta. Felcsapott teátrálistának.

Abban az időben, mikor Muki barátunk színészkedett, a színészet még nem volt a szépművészetek sorába felvéve. Nem voltak a legnagyobb városokban sem állandó színházak. A társulat, ahová vetődött, felütötte sátorfáját, ott, ahol lehetett; télen meghúzódott kocsmatermekben, nyáron, ha akadt valami Maecenás, a deszkakereskedők között, bódét épített — Ha ilyen nem akadt, sátrat vert, ponyva akadt mindig; s ha végre ez sem lett volna, megtette a szolgálatot egy jókarban tartott csúr is.

Hej, akkor még sokat küzdött a színész, keservesen megszolgált a mindennapi kenyeret, amely nem is sóval, hanem csakis költői lelkesedéssel volt fűszerezve; mégis oly eleven fiúk voltak ezek mind, mintha valamennyi egy-egy uradalom jószágigazgatója lett volna; ha a gondtalan élet, a víg kedélynek a mennyországa, a dologtalan henyéhes, örökös csavargás a lumpok paradicsoma. A színész pedig akkor még a kettő közül okvetlen az egyik fajhoz tartozott.

Muki barátunk a művészek utóbbi fajához tartozott. Minduntalan irányzatot cserélt, folyton ivott, dőzsölt, s mások zsebében élősködött. Boldog volt, ha egy jó tréfával valakit lefőzhetett.

Megesett egyszer, valahol a Duna—Tisza között, szokás szerint elcsapta magától a társulatot. Határa vette batyuját, magához vett egy muzsafit s kettesben elindultak világot hódítani, nagy reménnyel, tele fufanggal s üres gyomorral. Hajtotta a sors városról városra, faluról, falura a két kebelbarátot, tengve, éhezve a rónán keresztül, sehol semmi remény, társakat fogni nem lehet; szép szóval bajos tagokat összekolompolt.

Egy szép reggel még a tegnapi ebéd előtt ballagtak Dorozsma felé. A két czimborának keményen korgott a gyomra, semmi mentő remény, folytonos vándorlási siker nélkül.

Muki czimborája már nagyon megunta a folytonos biztatást, s komolyan kezdett gondolkodni, hogy megváljon az új direktortól.

— Muki te, ha még ma sem juttatsz egy pár garashoz, isten uccse elhagyjal — tört ki az elváhatatlanból a zúgolódás szelleme.

— Te hátatlan kicsiny hitű! Tehát nem bízol bennem... no jó... látod azt a toronyt amott?

— Látom.

— Tehát ahol torony van, ott helységnek is kell lenni.

— Természetes.

— Abban a városban vagy faluban játszunk.

A két nagyot ámult. — Játszunk, mi az ördögöt, kivel, mivel, mit és hol?

— Törpe! Bízod rám — volt a lenéző válasz.

— No jó, vakon követlek.

A két czimborára kettőzött léptekkel haladt a cél felé, mint aki tudja, hogy hova s mért megy.

Dorozsma nagy falu, valahol Szeged mellett, tiszta magyar fajjal. Jó nép, tele lelkesedéssel, minden szép iránt.

Muki czimborájával Dorozsmára érkezve, egyenesen beállt a város bírójához. Előadja, hogy ő színészdirektor s itt játszani akar, játszani még ma; társulata az útban van s azonnal itt lesz.

Dorozsmán színház! Elterjed azonnal a híre, a falusiak óriási lelkesedéssel fogadják, mindenki erről beszél... ritka dolog ritka vágyakat ébreszt... megdöbben minden kebel.

Muki barátunk szétnéz a helységben teátrum után, legalkalmasabbnak találja a város pajtáját, itt készült felütni Thalia oltárát. Összeszed minden falubeli ponyvát kortinának, minden széket ülőhelynek. Nagy a készülődés, csigozik, másodmagával egész izzadásig.

Óriási, szénnel írott színlapokat ragaszt a falakra. Ma adatik József futása Egyiptomból... tele rakva mindenféle személyekkel s csábító görög tüzekkel.

A várva várt est közeledik, a tömeg tódul a falu végén levő felcziczomázott csűr felé. Muki díjul elfogad pénzt, csirkét, tojást, czipót, szóval mindent, mi csereérték.

A csűr megtelt áhitatos publikummal. Elöl a szürös atyafiak, mint falubeli notabilitások, komoly képpel letelepednek, várva a soha nem látottat.

Nagy csengetés... a főponyva felgördül... egy elnyomott sóhaj s minden szem a rögtönzött színpadra mered.

A czimborára mint József, lihegve fut elő, teljes útrakészen, batyúval a hátán, s kétségbeesetten declamál:

— Én vagyok József, kit a bösz Putifár élesre fent fegyverrel üldöz... vérem szomjúhozza, ezertel aprítani kész... Oh rejtsetek el, mentsétek meg ifjú éntemet.

Egy anyóka szíve elszorul s könnyet töröl szeméből. — Oh szegény! — sóhaj fel.

Elbűvni nem lehet — declamál tovább — itt csak a futás menthet meg, s szánakozásra méltó keservvel leszó a nézőkhöz: Könyörüljétek rajtam, mutassatok utat.

Egy jó szívű néző a sarokba szorított Józsefet nagyon megsajnálta, egész jó akarattal fel felel: Csak arra jobbra mennék kigyelmed a düllő úton, éjfélig elér Szegedre.

— Köszönöm, jó atyám! — s József, mint üzőt vad, futott a kijelölt irányban.

Teljes meglepődés, a közönség nagyot fúj.

Csakhamar jó Muki barátunk. Jobb kezében egy ménkü nagy fakardot forgat, bal karján egy kosár a begyült tojással, czipóval, derekán keresztül vetve a zsinigra fűzött csirkeparók. Rajta az egész belépti díj.

A közönség nagy kacajba tör ki, tetszik a nagy bajuszú férfi, de még jobban a csirkék hangos csipogása... teljes a hatás.

Muki jobbra-balra hadonász s ordítva szavalja: Én vagyok Putifár, a reagsértett férj... zúrok, török, rontok, bontok... megölöm a gaz Józsefet... véret kell innom a jövevény bitangnak. E kard, ez járja szívet keresztül... nem látom... hol van... hol van az áruló, merre futhatott. Muki összevissza keresi a színpadot, s fúriaként nagyokat fúj.

Az atyafiak belátván Putifár igaz jogát, egyikök belekiált: Amarra ment jobbra, Szeged felé, ha jól siet a Matyi-hídnál utolérheti.

— Erre? No jó... megyek s megölöm! — ordít Putifár — bosszúm az égre szól... tehát erre? Köszönöm atyafi.

A közönség felnevet, Muki barátunk pedig vésztojásos taglejtéssel elrohan — el Szeged felé. Utól is érte czimboráját s a megosztott teherrel, jó ízű nevetve sietett Szegedre, hátrahagyva a rászédett közönséget.

A t. cz. publikum várt... várt sokáig az új jelenetre — semmi, végre meg-sokalta a várakozást s betekintett a kulisszák titkai mögé.

Uram fla! minden üres. Elszőktek a teátrálisták... lefőzték a falat.

Nosza rajta, utánok valamennyien! Futott apraja-nagyja... de bizony, a művészeknek hült helye.

Azóta a dorozsmai embertől csak azt kell kérdezni, hogy: atyafi! mikor lesz Dorozsmán teátrum, — mindjárt kész a háború.